

14. Radikaller

Bugün yapmak istediğim şey tüm ders saatini anarşizmle ilgili konuşmaya ayırma isteğime karşı koymaya çalışmak olacak. Bugünkü konuyla ilgili terimleri size göndermiştim; belki bir iki tanesini unutmuş olabilirim. Başlangıçta yapmayı düşündüğüm şey, çok çabuk bir şekilde sosyalizmle ilgili olarak ve devrimci sosyalizm ile reformcu sosyalizm arasındaki fark hakkında konuşacağım. Bu karışıma sendikacılığı da ekleyeceğim; bu terimlerin hepsini size göndermiştim onun için tekrar tahtaya yazmayacağım, zaten tahtaya da ihtiyacım var. Sonra da dersin büyük bir kısmında da anarşizm hakkında konuşacağım. Anarşistler devleti reform etmek istemiyorlardı. Devleti devrim veya sandığa giderek ele geçirmek gibi bir niyetleri de yoktu. Onlar devleti yok etmek istiyorlardı. Bir süre bu insanlar hakkında konuşacağım.

Anarşistlerin birçoğu terörist değildi, ama en sonda dört, beş yıldır izini sürdüğüm bir adam hakkında konuşacağım—bu adam tartışmasız bir teröristti—bu henüz bitirdiğim bir kitap—modern terörizmin başlangıcını Émile Henry isimli bu adamda bulabilirsiniz. Bu [hikâye] Paris’le uyum içinde. [Paris] anlaşılacağı gibi bu dersin bir şekilde alt teması; devlet ve kapitalizm de öyle. Bu bahsettiğim şahıs, Émile Henry, bombalamak ve öldürmek üzere yola çıkmıştı. Onun hedefleri, teröristler için oyunun adını değiştirdi. Bu gerçekten hakkında konuşmak için sabırsızlandığım bir konu. Ama önce sizin için kısaca özetleyeceğim; bu konu yani—ders kitabının ilgili kısmında okuyacağınız—sosyalist şeyler hakkında düşündüğüm her saniye bu özeti daha da kısaltıyor. 1880’ler ve 1890’larda Avrupa kitle siyasetinin yükselişiyle birlikte, kitle sosyalist partilerin yükselişi gerçekleşti.

Esas olarak; genel bir üstünden gidecek olursak, iki tip sosyalizm var. Devrimci sosyalistler vardı; Marks bunların bariz bir örneği, Marksist kuramı Fransa’ya getiren damadı Paul Lafargue da öyle—ismini hatırlamak zorunda değilsiniz. Marks, proletarya ancak sınıf bilincine ulaştığı zaman ve burjuva devriminden sonra devrimin gerçekleşeceğine inanıyordu. Aynı zamanda 1789’dakini takiben 1848’in [burjuva devrimine] en iyi örneği teşkil ettiğini düşünüyordu. Proletarya baş kaldırıp zincirleri kırarak bu cesur yeni dünyayı getiriyordu. Ve böylece, İtalya, İspanya, Fransa, ve biraz da olsa Almanya’da devrimci sosyalistler vardı.

Reformcu sosyalistler diyorlar ki: “Bakın, devletler her geçen gün daha da güçleniyor; devrimleri çok kolayca dağıtabilirler. 1871’de Paris Komünü’nde ne olduğuna bakın; 25,000 kişi katledildi, erkekler, kadınlar, çocuklar vurularak öldürüldü; sosyal reformu getirmenin ve kapitalizmin zararlarını yok etmenin yolu reformdan geçiyor.” Almanya’da reformcu gelenek böyle. Bu görüş bizim kitapta adı geçen Edouard Bernstein ile özdeşleşiyor. Bunun etkisini savaş çıktığında 1914’de Reichstag’da en büyük parti olan Alman Sosyalist Reformcu Partisi (SPD)’nin ortaya çıkışında görebilirsiniz.

Ne yapıyorsunuz; eğer örgütlenebilerseniz, şunu yapabilirsiniz, yasama organları, eğer yasama organlarında, parlamentoda (Reichstag) veya Millet Meclisi’nde (Chambre des Députés) veya parlamentosu olan yerlerde parlamentoda, yeterince sosyalist ve yeterince iyi niyetli insan varsa, kanunlarla ilgili olarak oylama yapabilirsiniz. Maden güvenlik düzenlemelerini

oylayabilirsiniz; çünkü maden kazaları bir sürü insanın ölümüne yol açıyor olabilir. Böyle bir kaza yüzlerce ama yüzlerce insanın, tek bir kazada bin kişinin öldüğü 1910-1911'deki Pas de Calais örneği var. Sekiz saatlik veya on saatlik bir mesai günü yasasını geçirebilirsin. Çocukları özellikle tehlikeli işlerde çalıştırmayı daha da zorlaştıran yasalar geçirebilirsin. Kadınlar için bir şeyler yapabilirsin. Eğer doğru kişileri seçersen, reform yoluyla, sandık vasıtasıyla devrim yapabilirsin.

Az önce bahsettiğim Bernstein gibi veya 31 Temmuz 1914'deki ölümüyle bir dönemin sonunu ve başka bir dönemin başlangıcını—korkunç bir savaş dönemi—getiren büyük Jean Jaurès gibi büyük sosyalist liderler bu anlayışa sahipti. [Jaurès] Fransa'da reformcu sosyalistler ve devrimci sosyalistleri birleştiren kişiydi; her ne kadar hâlâ yaklaşımları arasında çatlaklar mevcutsa da. Tabi ki, Fransız Komünist Partisi, Rus Devrimi'nden sonra kurulduğu için eski devrimci sosyalistler 1920'den sonra Komünist oldular; [Rus Devrimi] çok karmaşık bir ortamda gerçekleşmişse de bir devrim yapılabileceğini gösterdi. Ama her neyse, reformcu sosyalistler Almanya'da ağır basıyorlardı. Fransa'da da öyle. Belçika'da da. Sosyalist Parti, İtalya da çok çok önemli; İspanya'da daha önemli hâle geliyorlar. Bunlar iki büyük gelenek.

Devrimci sosyalistler ve reformcu sosyalistler arasındaki gerginliklerin bazıları şu noktada görülebilir; devrimci sosyalistler diyorlar ki: “Bakın, eğer Parlamento'da (Reichstag) çalışıyorsanız ve daha iyi sigorta planları yapıyorsanız, yaptığınız aslında burjuva devletini desteklemekten başka bir şey değil. Onun parçası oluyorsunuz. İşçileri ve grevleri ezen ordularını dolaylı olarak destekliyorsunuz.”—Enteresan bir şekilde işçiler için ilk ciddi sigorta programını yapan ülke, Bismarck'ın Almanyasıdır. Bunu Fransa'da sendikacılığın en kahramanca döneminde yani 1895 ve 1907 yılları arasında yaptılar; birazdan bununla ilgili daha fazla şey söyleyeceğim. Ama diğer ülkelerde de aşağı yukarı aynı şey söz konusu. “Seçim siyasetine katılarak burjuva devletini destekliyorsun.” Ama birçok devrimci sosyalist—bunun hepsi kitapta var onun için endişe etmeyin—birçoğu “bakın eğer aday çıkarmazsak ve seçimlere girmezsek, bizim varlığımızdan nasıl haberdar olacak insanlar?” diyorlar. Onun için, onlar da aday çıkarıp seçimlere giriyorlar. Aslında iki arada bir derede kalmış durumdalar, Fransızcasıyla söyleyecek olursam *coincé* haldeler. Bir kaya ile sert bir duvar arasında sıkışmış gibiler; bir yandan seçimlerde adaylar diğer yanda seçimlere inanmıyorlar.

Burada bulunma sebebim Rusya hakkında konuşmak değil; çünkü Bolşevikleri, Menşevikleri, ve sosyalist devrimcileriyle Rusya, çok karmaşık bir vaka. Onlara sonra döneceğim. Burada esas olarak Batı Avrupa'yla ilgili olarak konuşuyorum. Lenin ve diğer Rus sosyalistlerin, sürgünde Cenevre'nin ve Zürih'in gölleri etrafında gelecekte olacakları hayal etmeye çalışarak yürüdüklerini düşünmeniz lazım. Bu işte reformcu ve devrimci sosyalistler arasındaki en büyük fark. Şimdi, durumu daha da karmaşık hâle getirmek için, bir de sendikalistler denen bir grup var. “Sendikalist” kelimesi esas olarak İngilizce bir kelime; benim e-mail hesabımdan size gönderdiğim kelimeler arasında var.

Sendikalist, kelime olarak Fransızca'daki "syndicat" kelimesinden geliyor. "Dayanın" diyorlar. Devrimci sosyalistlere benzer şekilde düşünüyorlardı ve "seçim sürecine bulaşırsan, bu çarpık burjuva devletine destek vermiş olursun. Devlet ve kapitalizm denen bu faal ikiliye arka çıkarsın" diyorlardı. Sendikalistler diyorlar ki: "bakın, biz aşağıdan yukarıya doğru örgütleneceğiz; işçilerin katından, fabrikadan başlayarak. Bu sadece devrime ulaşmak için bir araç olmayacak, bu aynı zamanda herkesin herkesle eşit olacağı gelecekteki dünyanın neye benzeyeceğini görmek için bir yol olacak. İlişkilerin biçimi, işçiler arasındaki dostane eşit ilişkiler, devrimden sonra, dünya düzenlenirken esas olacak." Avrupa'nın Güneyi'nde, İtalya ve İspanya'da bu insanlara anarşist-sendikalistler deniyordu; bu kelimeyi size gönderdim.

Burada bir geçiş görüyorsunuz. Anarşist-Sendikalistler. Devleti reddettikleri için, geleceğe baktıkları için, merkezi olmayan bir örgütlenme bunun bir parçası. Anarşist-Sendikalistler İspanya ve İtalya'da çok ciddi etki sahibi oluyorlar. Doğrudan eyleme inanıyorlar; sabotaj ve grevler, ama sendika örgütlenmesi içinde. En ilginç tiplerden biri—kitapta ondan bahsediyorum—anarşist-sendikalistliğin ve sendikalistliğin kuramcılarında biri ve "Ölen Toplum" adlı bir kitap yazmış olan Fernand Pelloutier. Kendisi ölmek üzereydi. Veremden ölmek üzere. Verem işçi sınıfı hastalığı olsa [Pelloutier] işçi değildi. Pennsylvania'ya gidin. Batı Virginia'ya gidin. Verem, Amerika'da madenlerin en yıkıcı etkisi olan bu hastalık inanılmaz boyuttaydı. Porselen fabrikalarında, her türlü yerde, her taraftaki cam fabrikalarında.

Pelloutier amele pazarı diye bir şey yarattı. Kendisi bu Fransızca'da bourse de travail denen amele pazarına gelen insanlardan biriydi; bunlar aslında sosyalistlerin belediyelerde iktidarı ellerinde bulundurduğu kasabalardı—bunlardan bazı şehirlerde de bulunuyordu—bu belediyeler belediye kaynaklarından para vererek bir binadan ibaret olan amele pazarlarını kuruyorlardı. Bunları hâlâ görebilirsiniz. Bir keresinde Limoges'daki Genel Emekçiler Konfederasyonu tarafından bir konuşma yapmak üzere davet edildim; halk evinde (maison de peuple)'da yani amele pazarında *apéro* yani ilk içkileri içmeye öğlen saatlerinde başladık. Buraları başka yerden gelen işçilerin gelip, yemek yiyebilecekleri, biraz para alıp, mevcut işler hakkında bilgi edinebilecekleri yerlerdi. Böylece, sendikalistlerin geleceği nasıl gördükleri ve devrim sonrası ilişkilere dair kurguladıkları cesur yeni dünya, [işçilerin] dünya görüşlerinin şekillenmesinde çok özel bir yere sahip oldu.

Georges Sorel isminde bir mühendis vardı, yazarken ismini S-O-R-E-L diye yazmak gerekir. Genel grev kavramını formüle ediyor. Bir gün bütün işçiler aletlerini bırakıp diyorlar ki "Cehenneme kadar yolun var, kapitalizm. Cehenneme kadar yolun var, devlet. Kapitalizmi dize getireceğiz." Bu hiç bir zaman böyle çalışmıyor, değil mi? Kapitalistler ve devlet galip gelen taraf oluyor. Bütün bunların üzerinden hızlı bir şekilde gittikten sonra, bugün esas hakkında konuşacağımız konuya gelelim. Okuduğunuz kitapta üzerine kısa ama umarım canlı birkaç paragraf bulacağınız, anarşizm. Ben bir anarşist değilim. Bazen sağda solda verdiğim konuşmalarda—yakın zamanda St. Louis'deydim—insanlar konuşmanın sonunda öyle zannediyor; umarım benim bir terörist olduğumu asla düşünmezler çünkü değilim; üzerine çalıştığım [Émile Henry] adamla ilgili konuştuğumda bunu sevgiyle ve hayranlıkla yapmıyorum. Ama onu çok iyi tanıyorum çünkü tüm yaptıklarının izini sürdüm.

Birçok anarşist terörist değildi. Bunu açık ve net bir şekilde söylemek lazım. Anarşizmin en güçlü olduğu yerlerin İspanya’da Katalonya’da, İspanya’nın güneyinde Endülüs’te ve güney İtalya’da olması çok şaşırtıcı bir durum değil. Neden? Çünkü buraları İtalyan ve İspanyol devletlerinin halkı İtalyan veya İspanyol olduklarına inandırmakta en az başarılı oldukları yerler. Halk neden İspanyol veya İtalyan olduklarına inansın? Güney İtalyanlar cumhuriyetin bir monarşi olduğuna inanıyorlardı. Ama ilerici monarşi denen şey Kuzey İtalya’daki vergi tahsildarlarının ve sanayi kapitalistlerinin başlattıkları bir komploydu. Endülüs ve Katalonya’da Sivil Muhafızlar vardı; bunlar genelde ya İspanya’nın en muhafazakâr kısmı olan ve tiksiniç Franko’nun da memleketi olan Galiçya’dan ya da Madrid’in çevresindeki büyük bölge olan Castile’den geliyorlardı. İstemedikleri şeyleri devletle ilişkilendirmeleri anlaşılır bir şeydi. Anarşizmle ilgili yazarken, kendimi onların yerine koyup anarşistlerin dünyayı nasıl gördüklerini anlamaya çalıştım.

Size bir hikâye anlatmak istiyorum; yaşanmış bir hikâye. Eğer anarşistlerin bu dünyayı nasıl tahayyül ettiklerini anlamaya çalışıyorsanız, bu hikâye hiç de fena değil. [Olay] İspanya’nın güneyinde tatlı şarap (sherry) şişeleri için mantar tıpa yapan bir mantar tıpa işçisi hakkında. Adam ölmek üzere. Tüm hayatını bir anarşist olarak geçirmiş. Devletten nefret ediyor. Kapitalizmden nefret ediyor. Kiliseden nefret ediyor. Adamcağız ölüm döşeginde. Dindar bir Katolik aileden bir kadınla evli. Ölüm döşeginde olduğu odadaki tablo çok enteresan; bir köşede örgütlü dinden nefret eden onu kapitalizm ve devletin payandası olarak gören kendi ailesi. Odanın diğer köşesinde [inançlarından] çok emin olmayan bazı insanlar. Arada bir kiliseye gidiyorlar. Papazı tanıyorlar.

Orada uzanırken, sonun yakın. Karısının ailesi diyor ki: “Pedro, bir avukat getirmemi ister misin? Vasiyetini alacak olan bir avukat.” Anarşistlerin vasiyeti olmaz, öyle fazla mal ve mülkleri de olmaz. Odanın diğer köşesindekiler tamamen dehşet içinde, ürpermiş vaziyettedirler. Böyle bir şeyi nasıl sorabilirler; yani Pedro’nun vasiyette bulunacağı falan gibi bir şeyi? Bu tamamen burjuva bir davranış, yani vasiyet bırakmak. Sonra karısının ailesinden birisi diyor ki: “Pedro, sonun yakın. Son haklarını [okuması] için bir papaz getirmemizi ister misin?” Hayatında ayağını kiliseye atmamış bundan da gurur duyan birisi. Donup kalma sırası odanın diğer köşesinde. Bütün bu hikâye nasıl bitecek? Pedro’nun hayatı nasıl sona erecek? Bir avukat ve bir papazla mı?

Sonra, Pedro tepesindekilere bakıyor ve diyor ki, “Gidin bana bir avukat getirin. Avukat getirin.” Sonra diyor ki, “Gidin ve pedere söyleyin” papaza “gelip beni görsün.” Sevinç ve tam bir dehşet hali ortası bir hava. Pedro, ortada bir yatakta yatıyor. Birazdan elbisesini giymiş avukat geliyor. Faturayı hesaplamak için henüz bir hesap makinesi yok ama avukat defteri var. Daha önce bu evde hiç bulunmamış. Yatağın başucuna geliyor ve diyor ki: “Pedro birkaç eşyan var; bir çatal, bir bıçak, birkaç tabağın. Şimdi vasiyetini bana vermek istemez misin?” Pedro diyor ki: “Bekle bir dakika. Bir dakika bekle bayım. Bir dakika bekle.” Sonra papaz geliyor. Üstünde Paskalya zamanı giydikleri mor renkli cüppesi var—bunu Cizvit Lisesindeki günlerimden hatırlıyorum. Küçük bir de çantası var; içinde Pedro’yu kutsamak ve ona son haklarını vermek için kutsal yağ var. Yanına yaklaşıyor ve diyor ki: “Pedro, sonun yakın. Güzel bir hayatın oldu ama seni bir kez bile kilisede görmedim. Çocuklarını vaftiz

ettirmedin. Günah çıkarmak istemez misin? Seni yaratana yakında kavuşacaksın. Bana şimdi günah çıkarmak istemez misin? Kimse seni duymaz. Bana söylemek istediğin bir şey yok mu? Bana söyleyebileceğin bir şeyin yok mu?

Bir tarafta dehşet hali diğer tarafta sessiz bir sevinç. Pedro avukata diyor ki: “Buraya gelin bayım. Yatağımın sol yanında durmanızı istiyorum.” Sonra rahibe dönüp diyor ki: “Peder, lütfen buraya gelin. Yatağımın sağ yanında durmanızı istiyorum .” Sonra tam aşağılayan bir gülümsemeye: “Şimdi ailenin her iki tarafı da görebilir. İsa gibi, iki hırsız arasında ölüyorum.” Ve ölüyor. Anarşistlerin, askerler, papazlar, memurlar ve Kastilyalı sivil muhafızlardan nasıl nefret ettiklerini gözünüzde canlandırın; anarşizm işte böyle doğdu. Anarşizm ne zaman ortaya çıktı? On sekizinci yüzyılda birkaç öncüsü var; ama bunlar kimsenin okumadığı alakasız kişiler; aralarında bir de İngiliz var.

Esas olarak Proudhon ile başlıyor; bu ismi size göndermişim. Pierre-Joseph Proudhon. Kendisi Fransa'nın doğusundan, dağlık Franche-Comté bölgesindeki Besançon'dan. Eğer devlet olmasaydı, insanların sahip oldukları bir paça zenginlikle yani birkaç tavuk, biraz toprakla rahatça yaşayabileceklerine inanıyordu. İnsanlar orada böyle yaşama eğilimindeydi. Kimsenin çok fazla şeyinin olmadığı ama herkesin idare edecek kadar şeylerinin olduğu bir yerdi. Şunu yazıyor. Bu benim ders notlarımda var:

Yönetilmek demek, bunu yapmaya ne hakkı ne de zekâ ve erdemi olmayan mahlûklar tarafından izlenmek, denetlenmek, dinlenmek, yönlendirilmek, yasal baskı uygulanmak, [koyun gibi] sayılmak, düzenlenmek, askere alınmak, düşünce aşılınmak, uyarılmak, kontrol edilmek, incelenmek, tahmin edilmek, değer biçilmek, sansür edilmek, hükmedilmek demek. Her bir eylemde, her bir işlemde yönetilmek, not edilmek, kaydedilmek, sayılmak, vergilenmek, mühürlenmek, ölçülmek, numaralanmak, değer biçilmek, belgelenmek, yetki verilmek, ihtar edilmek, engellenmek, yasaklanmak, ıslah edilmek, kusurlu bulunmak, cezalandırılmak, kamu yararı bahanesi altında, kamu çıkarı adına vergi altına alınmak, delinmek, yolunmak, sömürülmek, tekelleştirilmek, gasp edilmek, köşeye sıkıştırılmak, taciz edilmek ve soyulmak. En küçük direnişte veya bir kelimeyle şikayette bile, bastırılmak, işten atılmak, iftira atılmak, taciz edilmek, peşine düşülmek, küfredilmek, dövülmek, silahsızlandırılmak, bağlanmak, susturulmak, hapsedilmek, yargılanmak, mahkum edilmek, vurulmak, sürgün edilmek, feda edilmek, satılmak, aldatılmak, ve bir de bütün bunların üstüne, alay edilmek, gülünç duruma düşürülmek, yerin dibine sokulmak, gururunla oynanmak, rezil edilmek. Hükümet bu işte. Adalet bu işte. Ahlak bu işte.

1841'de “Mülk Nedir?” diye bir kitapçık yazıyor. Cevabı, “Mülk hırsızlıktır.” Bütün mülkün hırsızlık olduğunu demek istemiyor. Çok fazla mülkün veya haksız elde edilmiş mülkün hırsızlık olduğunu söylüyor. Proudhon bazı köylüler arasında ama çoğunlukla esnaf arasında çok fazla etkiye sahipti. Bu arada, aynı dönemde, büyük ressam Gustave Courbet, Besançon veya Nantes civarındaki yerlerde, çalışan insanların, taş kıran işçilerin, canını dişine takarak cüzi bir ücret için çalışan insanların gerçekten muhteşem resimlerini yapıyordu. Proudhon'un, 1848 yılında, Paris'e gidip bir barikata tuğla koyduğu ve şiddet ve devrim düşüncesinden midesi bulanıp kustuğu söylenir.

Onun halefleri yani anarşist hareketlerin önderleri[nden biri], inanılmaz uzun, sakallı, çok içen, çok yiyen, çok terleyen anarşist bir Rus soylusu ve bir prens olan Mikhail Bakunin demişti ki: “Devrim gelecek. Bir kıvılcımla gelecek ve yüzlerce binlerce emekçi, serf, baş kaldıracak; sosyal olarak kendilerinden daha iyi durumda olanları katledecekler ve kendi köy düzenlerine dayalı bu yeni cesur dünyayı yaratacaklar.” Aynı zamanda, tırnak içinde “Yok etmek yaratıcı bir arzudur” demişti. Yok etmek yaratıcı bir arzudur. 1848’de polisi neşeli bir kovalamacada peşinden koşturdu. Bir Rus hapishanesinde kaldı. Sonra Japonya’ya kaçıp, oradan Amerika’ya en sonunda da Londra’ya gidiyor; insanları çok korkutuyor. Görüntüsü [yüzünden], bu fotoğraf henüz başlamadan veya daha yeni başlamışken; onun fotoğrafları var.

Marks’la tanıştı; ondan nefret etti, Marks da ondan. Marks’ın sınıf mücadelesine zarar verdiğini düşünüyordu; [Marks] devrim için beklemek gerektiği konusunda tekrar tekrar vaaz çekerek devrime zarar veriyordu. Sınıf bilincine sahip işçiler. İhtiyaç duyulan şey, Pugachev İsyanı ve on yedinci başlarındaki ve on sekizinci yüzyıldaki diğer isyanlarda olduğu gibi köylülerin baş kaldırmasıydı. 1870’lerin başlarında ölüyor; sıra dışı bir insan. Diğer Rus, bir beyefendi, bir coğrafyacı, Peter Kropotkin, K-R-O-P-O-T-K-I-N diye yazılıyor; kitapta var. *Anarşist Ahlâkı* diye bir kitap yazdı. Devleti ortadan kaldırdığın zaman, insanlar esas olarak iyiler. Anarşistler insanların iyi olduklarına inanıyorlar. Bu arada, Rousseau’dan gelen bir gelenek de var. Rousseau, Fransa’nın doğusunda yaşadı, burası sonradan Fransa olacaktı, Chambéry denen bir yerde. Rousseau ilkel (iptidai) olana inanıyordu.

Anarşistler, iptidai sosyal ilişkilerin ve hatta iptidai üretim yöntemlerinin—sadece girmek istediğin için girdiğin birlikteliklerin, gelecekte [hâkim] olacağına inanıyordu. Hayatının son dönemlerinde İngiltere kralıyla kadeh tokuşturan ve Rus Devrimi’ne karşı çıkan Kropotkin, yanlış hatırlamıyorsam 1921 veya 1922’de öldü. Hemen merkezi bir devlet yaratan Rus Devrimi’nden dolayı dehşete kapılmış, tiksinti duymuştu. Nefret ettiği şey buydu. Devletlerden nefret ediyordu. “Devleti yok etmek lazım.” Ama kendisi bir beyefendiydi. Ama kendisi ve sosyalist bir lider olan ve sonra kafayı yiyen—hastanelik olmadı ama sonra büyük sorunlar yaşadı—Paul Brousse isimli bir birisi—ismini hatırlamak zorunda değilsiniz—“eylem yoluyla propaganda” kavramını yarattılar. Eylem nedir? Eylem bir bombadır. Eylem, saldırdır. Bir devlet görevlisinin öldürülmesidir. Anarşistler bu tür şeyleri yapan tek insan değildi.

Narodnaya Volya denilen Rus bir gurup vardı; kısaca bahsetmiştim, devrim sonrası bir çeşit hiyerarşik bir düzene inanıyorlardı. Yapmak istedikleri şey, yola koyulup devlet görevlilerini öldürmekti. Anarşist teröristler de bunu yapmak istiyorlardı. Devlet görevlilerini öldürdüler, bunlardan birini halihazırda duyduz. Başkalarını da duymuş olabilirsiniz. 1901’de New York, Buffalo’da [Amerikan] Başkan[1] McKinley, New Jersey Patterson’da—sanırım—veya Bresci deki anarşist bir örgütten para alan birisi tarafından öldürüldü. Her neyse, Bresci İtalya’da Kral I. Umberto’yu öldürüyor, başka bir anarşist suikast. On dokuzuncu yüzyılın sonlarında anarşist dönemin gerçekten doruk noktasında beş veya altı lideri öldürüyorlar. İtalya’nın Kralı I. Umberto, suikastı mesleki bir risk olarak kabul ettiğini söylüyordu. Hayatına iki kere kast edilmiş, üçüncüsünde tutturuyorlar.

Serfleri özgürlüklerine kavuşturan II. Alexander, [patlamayan] bir bombaya bakmak için atlı arabasından dışarı çıktığında öldürülüyor. Franz Joesph'e katlanamayan ve ondan ayrı yaşayan Avusturya-Macaristan imparatoriçesi Elizabeth de öldürüldü. Ama anarşistlerin çoğu terörist değildi. Eğer Amerikan tarihini düşünecek olursanız, [Yale'de Glenda'nın dersini alanlarınız, David Blight ve başkalarının derslerini, Haymarket'i, 1880'lerdeki Haymarket olayını biliyor olabilirsiniz. Orada dört anarşisti astılar; bunlara Fransa'da *les pendus* deniyor. Çok büyük nüfuzları vardı. Les pendus, asılmışlar; Chicago hapishanesinin bahçesinde rüzgârda sallanıyorlar. Bunlar anarşisti ve Amerika'ya gelmiş bir Rus-Yahudi göçmen olan ve sonra meşhur bir Amerikalı anarşist olan Emma Goldman'a esin kaynağı olmuşlardı.

Anarşistler polisleri öldürmek için, veya devlet başkanlarını, veya generalleri öldürmek için yola çıkmışlardı; eylemli propaganda, devrimi ateşleyecek olan kıvılcım. Ama önünüzdeki adam yani bendeniz, bugün çok modern bir insan oldum. Söylemek istediğim şey; bu benim ilk PowerPoint denemem. Önünüzde gördüğünüz adam, izini sürdüğüm adam. Onunla ilgilenmemin iki sebebi var. Birincisi, o gerçekten bir ilk, Barselona'da bir operayı bombalayıp, Liceo'yu bombalayıp sıradan insanları hedef aldı. Bunu belli bir sosyal sınıftan olan insanlara neyse o oldukları için suçlu diyerek yaptı. Kıvılcım, bir devlet başkanını öldürerek yakılmak zorunda değil. Sadi Carnot, Fransa Cumhurbaşkanı, Lyon'daki Cumhuriyet Caddesi'nde 1894 yılında payına düşeni alıyor. [Émile Henry] sıradan halkı öldürme kararını veriyor.

O zamandan bu yana birçok terörist bu kararı verdi. Klasik bir örnek 1920'lerde Hindistan'da Penjab bölgesindeki isyancılar; subayların kulübünü bombalıyorlar. İşkence sahneleri yüzünden seyretmesi çok zor olan muhteşem bir filmde dehşet verici bir sahne var; *Cezayir Savaşı* (The Battle of Algiers) adlı bu filmi derste bile kullanamıyorum. Bir kafeye bomba koyacak olan bir kadını görüyorsunuz; bu kadın ölecek olan insanları görüyor. Anneleriyle birlikte bebekleri görüyor. Orada Fransız muhitinde içki içen insanları görüyor. Bombayı yerleştirmeye karar veriyor. Bu tür şeylerin adamımız ile başladığına inanıyorum. Tekrar edeyim, bu adam öyle hayranlık duyduğum birisi değil. Onu tanıyorum. Yaşadığı her yerde bulundum. Bir döneme veya bir şeye ışık tutmak için birisi hakkında bir kitap yazacaksanız, sadece 21 yaşına kadar yaşayacak birisini seçmek iyi bir fikir, böylece kısa bir kitap olur. Adamım 1894'te giyotinle idam edildi.

Tekrar edeyim, ona hayranlık duymuyorum ama yine de onunla ilgili bildiklerimi size anlatacağım. PowerPoint yardımıyla! Bu şey nasıl çalışıyor? Bunu nasıl yapılacağını hatırlamam lazım. Tamam. Bu Émile Henry. Babası, ölüme mahkûm edilmiş bir *communard* yani komüncüydü, Komün'de savaşmış birisi. Bu adam İspanya'da doğuyor. Babası İspanya'da civa zehirlenmesi yaşıyor, genel aftan sonra Fransa'ya geri geliyor ve ölüyor. Bir ağabeyi ve küçük erkek kardeşi var. 1894'te bir gün ne yapıyor, bir bombayla yola çıkıyor ve gösterişli bulvarlarda dolaşıyor; onun için buraları zenginlerle fakir halk arasındaki, merkezle çevre arasındaki sınıf farklılıklarını temsil eden yerler. Café Terminus'a gidiyor; sağınızda kalıyor. Saint-Lazare istasyonuna yakın şuradaki güneşlikler.

İki kez aynı garip deneyimi yaşadım, birincisinde arkadaşlarımla diğerinde oğlumla, kitap konumun aklıma geldiği bir restoranda yemek yedikten sonra, burası hâlâ yerinde duruyor, ve aynı masada otururken. Dört veya beş kafeye gidiyor; ama onlarda yeterince masum insan yok. O da Çingene bir grubun çaldığı Terminus isimli kafeye gidiyor; iki bira parası ödüyor. Bu bir parça garip; anarşist bira için para ödesin; çünkü hırsızlık yapma hakkı hepsinin olmasa da birçoğunun hâlâ inandığı bir şeydi. Çoğu terörist değildi; bunu unutmayın. Café Terminus'a giriyor. Bir puro alıyor. Fitili ateşliyor. Bir avizeye doğru fırlatıyor ve bomba patlıyor; bir kişiyi öldürüp on sekiz civarında insanı yaralıyor. Bu o değil. Bu anarşistin adı Malatesta, orada çok da korkunç gözüküyor.

Émile Henry, Paris bölgesine geri dönmüştü. Annesinin içler acısı bir pansiyonu vardı. Bu dönem 1890'ların başlarında bombalı saldırıların dönemi. Bu gördüğümüz de bir *marmite*, bombalara bazen böyle diyorlardı. Bir anarşist oluyor. Kardeşi halihazırda anarşist olmuştu. Kendinizi 1890'larda düşünebiliyor musunuz? Zenginler kadar olmasa da sıradan insanların anarşist bombacılarından ödleri patlıyordu. Ravachol, size gönderdiğim isimlerden birisi, fakir, birçok açıdan acınacak bir insan; annesi tarafından dilenmeye gönderilmiş aşırı derece fakir bir tip. Neredeyse hiç paraları yoktu. Saint-Étienne'e yakın Saint-Chamond diye bir yerdenler. Ravachol önce bir kalpazandı sonra bir katil oldu. Saint-Étienne'e yakın acayip kulübesinde küçük bir servet saklayan bir keşişi boğarak öldürüyor. Polisten kaçıyor ve Paris'e gidiyor.

1891'de polis yürüyüşe katılan üç anarşisti öldüresiye dövüyor; bu oldukça tek-tarafli bir kavga. Bunların ikisine çok büyük mahkûmiyetler veriyorlar. Ravachol gidip, savcıyı öldürmeye karar veriyor. Evinin tam olarak yerini bilmeden bir bomba koyuyor; bomba patlıyor. Sonra başka bombalar koyuyor. Bunu yaptıktan sonra, bir restorana gidiyor, karnını güzelce doyuruyor ve garsonla bir sohbe giriyor. Garsonu anarşist olması için ikna etmeye çalışıyor. Garson, sol elinde bir yara izinin olduğunu görüyor; Ravachol'un yaptığı. Aptalca bir şey yapıp geri gidiyor ve aynı restoranda yemek yiyor. Garson, bu sefer ikinci tabağı getireceğine polisi getiriyor. Muazzam bir mücadeleden sonra, Ravachol yakalanıyor, ölüm cezasıyla yargılanıyor, unutulmayacak bir direniş gösteriyor—bunu nasıl çalıştırıyorsunuz? Her neyse, giyotinle idam ediliyor. Kendisi gerçekten tam bir adi. Daha da fazlası, muhtemelen başka insanları da öldürdü. En nihayet giyotinle idam ediliyor.

İki şey oldu; sadece Paris'te değil diğer yerlerde de. Gösterişli mahallelerde yaşayan varlıklı insanlar aşırı derecede korku içindeler. Her türlü ölüm tehdidi etrafta dolaşüyor. Ravachol, anarşist teröristler arasında bir şehit olarak kabul ediliyor. Bakın, burada kafası giyotine yerleştirilmiş. Anarşist bir arkadaşı tarafından ele verilmiş olan Ravachol, otuz üç yaşında ölüyor. İsa da otuz üç yaşında öldü; bir arkadaşı tarafından ele verildikten sonra. Böyle bir şeye dönüşüyor; radikal anarşistler için hayatın nasıl olması gerektiği konusunda bir örnek oluyor. *La Ravachol* diye şarkılar var. *Dynamit Polka* (Dynamite Polka) diye söylenen bir şarkı bile var.

Anarşistlerin gözünden dinamit [onların] oyun alanını dümdüz etti. Dinamiti daha ziyade tüfeklerle feodalizmin etkinlik alanının sonunun gelmesini sağlayan bir şey olarak görüyorlardı. Oyun alanını yerle bir ediyor. Dinamit, neticede, kimin tarafından icat edildi?

Nobel Ödülleri'ndeki Nobel tarafından. Dinamiti destekleyen insanlara Fransızca'da *dynamitards* yani dinamitçiler deniyor. Dinamit Polka. Montmarre'da bir sürü anarşist yazar ve sanatçı var. Pizarro bir anarşist. Edebiyat ve sanat eleştirmeni Félix Fénéon, Émile Henry'nin arkadaşıydı; o da bir anarşistti. Genç Émile Henry'nin içinde bulunduğu dünya böyle bir yerdi. İşte. Bir tane de burada. "Hizmetkârlarına hep eziyet ediyorsun. Havaya uçurulacaksın. Zenginlere ölüm." diyen bu şeylerden yüzlercesini okudum. Bu şeylerden yüzlerce var. Bütün Paris'e gönderiliyorlar, sadece zengin mahallelere değil.

Orada, havaalanlarında yüzlerce kez bu patlamaları duyuyorsunuz; bazen sahibi çıkmayan bavulları patlatıyorlar. Bu şüpheli şeyleri—kötü şaka oyuncakları da buna dâhil mesela içinde biraz toz kalmış sardalye konserve kutuları ve bunun gibi şeyleri—patlatan bilinen ilk makine. Émile Henry bu dünyada nefret etmeyi öğreniyor ve kesinlikle iyi öğreniyor. Annesi bu dünyada o acınası pansiyona sahipti. Tesadüfen, burası şimdi Euro Disney'e çok yakın; o zamanlar bir köydü. Bu değil. Bir parça sokağın yukarısındaydı. Onun izini sürdürdüm, gördüğünüz gibi. Bu da annesi. Yukarı sağda yaşadığı yerlerden bir tanesi, bir kez hariç hep Montmarre civarında kaldı.

Bu da kız arkadaşı. [Émile]in karşılıksız bir sevgisi vardı. Başka bir anarşistle evli olmanın dezavantajına sahipti. Émile beceriksiz şiirler yazıyor. Ona âşık oluyor. Kız onu reddediyor. Ama sonunda, eylemlerinden, bombalarından sonra Émile Henry'nin sevgilisi olarak, basın önünde durumdan yararlanmaya çalışıyor; ama Émile sevgilisi değildi. Bu da Paris'te çalıştığı yerlerden biri. Buna bayılıyorum. Bu çok güzel bir tabela ve bu şirket Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortada yok. Ama [Émile]in izini sürebilirsiniz. 1892'de Émile Henry, iki yıl önce, daha önce öldürmüştü. Fransa'nın güneyinde bir grev vardı; Camaux'daki cam işçileri. Soldaki üçüncü sokakta numara 11; şirket bu adresteydi. Sabah 11:00'de yerleştirilmiş bir bomba buldular. Tam orada. O zaman böyle gözüküyordu. Bombayı tam olarak nereye koyduğunu görmek için oraya iki kere gittim. Oğlum biraz çabuk yoruluyor. "Baba, bu yerlerden bir tanesine daha bakmak zorunda mıyız?" Bombayı buluyorlar ve polis karakoluna götürüyorlar; [karakol] hâlâ orada. Tersinir (reversible) bir bombaydı yani kimyasallar uygun bir şekilde bir araya geldiği anda boom! Beş kişiyi korkunç bir şekilde öldürüyor; beş polis, aralarında bir de sekreter var. Vücut parçaları her yere dağılmış.

Émile Henry, bu da yaşadığı yerlerden biri. Şüpheliler listesinden çıkarılmış çünkü toplam iki saat on beş dakika içinde, patronunun onu yapması için gönderdiği iki iş için, kuzey istasyonu yakınından, aşağı Paris'in merkezine doğru, sonra da yukarı Zafer Takı'na doğru gitmiş, Montmarre'a geri dönüp, bombayı almış ve yerleştirip geri dönmüş olamaz. 1894 yılında idam için yargılandığında, bir detektif, "Evet, bütün bunları iki saat on beş dakika içinde yapmış olabilir." Demişti. Bir parça deneysel bir insan olarak bunu test ettim. Tramvay ve Omnibus'u otobüs ve metronun yerine kullandım. Hiç taksiye binmedim, hayır bindim, atlı araba yerine—tabii buna binmedim—bir taksiye bindim ve bindiğim taksi Avenue de l'Opéra'da sola dönemeyince, 11 dakikayı çıkardım. Émile yaptı. Onun yaptığına hiçbir şüphem yok. Esasen, bu binayı yeniden yaptıklarında, binanın her kısmını çok iyi biliyordu. O yaptı. Hiçbir şüphem yok.

Neden bu kadar nefret ediyordu? Cevabın bir kısmı, daha önce konuştuğumuz konu bu, Paris'in sosyal coğrafyasıydı. Yaşadığı bütün yerler, gördüğünüz tek istisna hariç, halkın Paris'indeydi; yani Paris'te sıradan insanların yoğun olduğu mahallelerde. Tüm dış cepheler hâlâ yerinde duruyor. Burası Véron Sokağı'nda kaldığı yer; en üst katta. Burası fakirlerin yaşadığı bir yerdi. 1892'de bombayı oradan alıyor. Sacré-Coeur'dan halihazırda bildiğiniz sebeplerden dolayı nefret ediyorlardı. [Bu Kilise] hem Fransız-Prusya Savaşı'nın kefaretinin hem de komünün kefaretinin sembolüydü. Babası ölüme mahkûm edilenlerden biriydi; şansı yaver gidip çıktı ve infaz edilmedi.

Zola'nın çok fazla takdir edilmeyen 1898'de basılmış *Paris* isimli bir romanında, “dinini kaybeden”—aynı REM şarkısındaki sözlerle—bir papaz var. Kardeşi bir anarşist, ismi Guillaume. Bu yeri havaya uçurmak konusunda fantezileri var. Bu gerçekten çok çirkince bir şey. Bir defasında eşimle la Savoyarde denilen, çaldığında insanları delirten—hâlâ öyle—o büyük çanı nerede döktüklerini görmeye gittik. Ama çan orada değildi. Bir sembol olarak, Montmarre çevresinde yürüyemez ve onu değişik yerlerden göremezsiniz. Bir terörist oluyor çünkü etrafında gördüğü insanlar, çok ama çok fakir; bir entelektüel olduğu halde kendini burjuva olduğu konusunda ikna ediyor. İstese École Polytechnique'e gidebilirdi; burası daha yüksek Grande École. Büyük bir mühendislik okulu. O da iyi bir öğrenci.

O bir entelektüel. Bu da diğer bir şey. “Masum insanları” seçmesinin yanında. Bütün insanlar masum, ama ne demek istediğimi anlıyorsunuz. Diğer şey, Ravachol gibi beceriksiz ve tehlikeli birisi değil. Küçük çivi bombalarını hazırlayıp fakirlerin ızdırabına dikkat çekmek için millet meclisine atan Vaillant denen adama da benzemiyor; bu adama giyotinle idam edildi. On dokuzuncu yüzyılda kimseyi öldürmeden giyotinle idam edilen ilk kişi bu adam. Bu adam öldürmek için dışarı çıkıyor. Goriot Baba (Père Goriot) başlıklı eski bir Balzac romanında—bütün Balzac romanları tanım gereği eskidir—bir sahne var; hep düzgün insanlarla yatarak Paris'te eğlenmek isteyen serseri Rastignac isimli bir soylu var. Goriot öldükten sonra, yukarıda Paris'in kuzeydoğu kadranında Père Lachaise mezarlığında. Aşağı gösterişli mahallere doğru el sallıyor, aşağıda tesadüfi olarak Café Terminus'un bulunduğu yere yakın yerde. Gösterişli mahalleler, büyük caddeler olmadan önce bile öyleydi; “Şimdi seninle benim aramızda bir savaş bu, bebeğim” eşanlamında bir şey söylüyor. Bu kaba bir çeviri ama söylediği şey bu.

Émile Henry, tepelerde gezinip hizmetçilik yapmak için aşağıya doğru yürüyen insanları görüyor; çünkü tramvay veya Omnibus'a, atla çekilen vagonlara binecek paraları yok. Elini sallayıp şunu diyor: “Şimdi seninle benim aramda bir savaş bu bebeğim; siz şerefsizleri anında öldürecek kıvılcımı ateşleyeceğim.” Yaptığı şey bu. Evinden çıktığında, aşağı doğru bakıyor; ne mutlu ki, 1970'lerin başlarındaki büyük rüşvetlerden sonra inşa edilmeyen Tour Montparnasse'ı görmek zorunda kalmadı. Mide bulandırıcı! Ama görebileceği şeyler vardı: kapitalizmin sembolü olan devlet ve kilise. Başka ne gördü? Beş yaşındaki Eiffel Kulesi'ni gördü; cumhuriyetin ve burjuva devriminin simgesi. Eğer kendileri öldürülmediyseler bir sürü insanı öldüren Napolyon döneminin mareşallerini gömülü olduğu Pantheon'u gördü. Notre Dame'ı gördü. Diyor ki: “Seninle benim aramda bir savaş bu.”

Bu ön cephe. Bu şeylere bayılıyorum. Onun yaşadığı içerideki bina artık yerinde değil. Şimdi kabataslak bir yer burası. Bir sürü uyuşturucu işi var. Oraya gittiğimde, biraz zorundaydım; sivil kıyafetli bir polis gibi görünmek istemedim. Sivil kıyafetli bir polis gibi görünüp hayatımı riske edecek biri gibi duruyor muyum? Hayır. Fakir yerleri dolaşan bir turist gibi de görünmek istemedim. Böyle de gözükmüyorum zaten. Orada takılan adamların yanından geçerken “*salut les gars*” yani “Selam Beyler, nasılsınız?” dedim. Oraya gitmemin esbabı mucibesi onun bir zamanlar yaşadığı yeri görmektir. Bunun amacı, onun gördüğünü görebilmektir. Bu kapı, ikinci kez öldürmek için dışarı çıktığı günkü kapının tıpatıp aynısı.

Terminus’a attığı bombası, 1894 yılında, başladığımız yer burası. Bir avizeye çarptı ve patladı. Mahkemesinde çok alçaktan attığını söyledi. Daha yüksekte atmalıymış; böylece daha fazla insan öldürebilirmiş. Sadece bir kişi öldü. Daha önce beş kişiyi daha öldürmüştü. İnsanlar korku içinde. Her tarafa kaçıyorlar. Bunun bir tür dolaylı suikast olduğunu iddia edenler var; çünkü Elisa isimli Voltaire Bulvarı’nda oturan bir kıza karşı karşılıksız bir aşk yaşıyordu. Ama olamaz, tekrar öldürmek için kaçmaya çalışıyor. Onu kovalayıp yakalıyorlar. Bir berber yakalanmasına yardım ediyor. Tramvayda bir bilet kontrolörü, biletlere delik açan kontrol aletiyle ona vuruyor; aynen eski günlerdeki gibi, her ne kadar atla çekilen bir vagona hiç binmediysem de! Onu yakalıyorlar ve götürüyorlar.

Émile Henry, cinayetten tutuklanıyor ve mahkemeye çıkarılıyor. Annesine yazdığı yer burası. Onun hakkında çok şey biliyoruz; çünkü bütün bu belgeleri saklamışlar. Bunu yapmak çok eğlenceliydi. Bunun gibi şeyleri yapmaya bayılıyorum. Annesi perişan oldu; sizin de çok iyi tahmin edebileceğiniz gibi. Émile’in bunu yapmış olabileceğine inanmıyor. Babasının ölümünden sonra Émile annesi için onur ve neşe kaynağıydı. Paris’te bulunmuş olanlarınız bunu tanıyacaktır. Burası *Conciergerie*. Burası XVI. Louis’ nin, Danton’un, Robespierre’in, Marie Antoinette’in ve diğerlerinin beklediği yerdi; kafalarını giyotinle kesilmek üzere bu küçük pencerenin, Fransızların dediği gibi *la petite fenêtre*’in içine koydular. Burası aynı zamanda bütün Fransa’daki üç muhteşem Gotik salondan birine sahip.

Muhafızları her gün söyledikleri hakkında ve anarşist şarkılara dair notlar alıyorlardı. Başka birisinin daha bu olayda parmağı olduğunu ispat etmeye çalışıyorlardı. 1892’deki saldırıda bombayı kapatmasına yardım eden başka birisi muhtemelen vardı. Emile Henry, 1894 yılının Nisan ayında mahkemeye çıktı. “Biz Chicago’da astınız” Haymarket olayı, “Barcelona’da boğup öldürdünüz” (garroting) yavaş yavaş boğazımızı sıkarak, dediği meşhur beyanını burada yapıyor. Franko 1975’te nalları dikerken hâlâ Barselona’da bir anarşisti bu yöntemle öldürüyorlardı. “Almanya’da bizi vurdunuz.” İtalya’da nasıl öldürdüklerini bilmiyorum, ama “İtalya’da bizi öldürdünüz.” Diyor ki “Siz bu kafedeki burjuvalar masum değilsiniz. Bunlar sizin yüzünüzden, küçük burjuva. *Les gros*’u yani büyükleri her fırsatta destekleyen sizlersiniz. Sizin fabrika sahipleriniz, daha fazla çalışamaz hale geldiğimizde bizi veya kendilerinin ve kocalarının kiralalarını ayın sonunda verebilmek için kendilerini satmak zorunda kalmadıkları için mutlu olan kadın işçileri kapı dışarı ettiğinde bizi unutuyorsunuz. Ama asla yapamayacağınız şey, anarşizmi yok etmektir. Kökleri çok derinde.”

1894 yılının Mayıs ayının 22'sinde—çok uzun yaşamayan birisi hakkında kitap yazmakla ilgili olarak bunu kastediyordum—Paris'te Roquette Meydanı'nda idam ediliyor; burası devletin, adaleti yerine getirmek için işçi sınıfı Paris'inin tam kalbinde maksatlı bir şekilde seçtiği bir yerdi. Burası rastgele seçilmiş bir yer değildi. Hayatının en sonuna kadar tuttuğu notları elimizde. Deibler denen adam cellâdı. Parisli birisi. Tırnak içinde “Adaleti” yerine getiren cellât bu. Yeri gelmişken, Fransa'da halka açık en son idam 1936'da Versay'daydı—bunu daha önce söylemiş olabilirim; en son infaz ise 1974'deydi. İnfazların, halka açık idamların herkes tarafından reddedildiği Fransa'da her tür siyasi görüşten insanlar bana hâlâ nasıl bizim bunları uyguladığımız konusunda bana sorup duruyor. Bu siyasi bir tartışma değil onun için bununla ilgili bir şey söylemeyeceğim.

Her neyse, Deibler, onun oğlu en son cellâtı, en son halka açık infazı ne kadar önce yaptı? İşte burada. Bu küçük pencereden kafasını sokan başka birisi daha. Bunu söylerken bunu kastetmiştim. Polis dosyası için çekilen fotoğrafın benzeri bu. Öyleyse, anarşizmin köklerinin bu kadar derin olduğu konusunda söylediği şey yanlıştı. Burada gayet net bir şekilde olan, aynı yaz başka bir dava daha varmış ve orada bir sürü entelektüel sadece anarşist olduklarını söyledikleri ve devleti eleştirdikleri için mahkemeye çıkarılmışlar. Benim kitabım—aynı zamanda devlet teröristleri hakkında bir kitap. Devletlerin aşırı tepki vermesi hakkında. Bizim devletimiz bunun iyi bir örneği; bizimle aynı fikirde olmayan herkesi—olsunlar veya olmasınlar—terörist olarak karalamak eğilimine sahip.

Entelektüellerle ilgili olarak, mahkeme jürisi 1894'de davayı hallediyor ve sadece birkaç hırsız mahkûm oluyor; onlar da ölüme değil. 1968'de Paris'te anarşistler var. 1909, 1910 ve 1911'de modern aletlerle, tabancalarla ve benzer şeylerle dükkanları soyan anarşist çeteleri var. Anarşist saldırılar sona ermişti. Bu kesin bir şeydi. Ama bu Émile Henry'i daha az ilginç kılmıyor. Bir entelektüel olarak, bir tür sınıf ötesi bir şey; bunu Orta Doğu terörizminde de görüyorsunuz. Benim kitabım devlet teröristleri hakkında. Anarşistleri İspanya'da saldırmaktan alıkoyan şey, kamuoyu polisin iğrenç biçimde devletin siyasetiyle aynı fikirde olmayan insanlara işkence yaptığının farkına varıyor. Onlara işkence yapıyorlardı. Siyasi bir tartışmada—ki bu değil—nereye kadar gidilebileceğini görüyorsunuz. İtalya'da devlet aşırı tepki verdi mi, anarşist saldırılar neredeyse sona eriyor.

Anarşizm İspanya'da bitmiyor. Halen Buenos Aires'de çok açık bir şekilde görülen sebeplerden dolayı sona ermiyor. Londra'da, o zamanlar çok fakir olan, ama şu anda Londra'nın en gösterişli kısımlarında yaşayan, artık bir sürahi biraya paranın yetmeyeceği Charlot Street civarında, Batı Avrupa ülkelerinden, başka yerlerden sürgüne gelenlerin oluşturduğu büyük bir anarşist çevre var. Buralarda yaşıyorlar. Bununla ilgili olarak haklı değildi. Anarşizmin kökleri çok büyük. Ama kurmak istediğim bağlantı, gördüğümüz gibi, özellikle bu ders filme çekildiği için yapmak için uygun bir yer değil, ama sizinki dâhil devletler aşırı tepki verdiğinde, yapma eğiliminde oldukları şey, çeşitli şekillerde etraflarına saldırıyor, haksız yere hapsediyor, işkence yapıyor, ve insanlara yasal haklarını vermiyorlar. Yaptıkları şey bizi adam yerine koymayan bu insanların sayısını artırmaya yelteniyorlar.

Eğer geriye dönüp bakacak olursanız, komün bununla ilgili düşünmek için hiç de fena bir yol değil; birisi terör saldırılarının bütün kurbanlarına dair bir çalışma yapmış—onları nasıl tanımladığın önemli değil—devletlerin aşırı tepkisinin kurbanlarıyla anarşist terör kurbanları arasındaki orana bakmış—anarşist terör için mazeret uydurmaya çalışmıyorum. Bundan nefret ediyorum. Terörün hiç bir türü için mazeret üretmiyorum. Bundan nefret ediyorum. Bulduğu oran 260:1. Sanırım burada bir yerlerde öğrenilecek bir ders var. Ama Émile Henry'nin izini sürmek—her ne kadar ona hayran değilsem de—ve size 1890'larda insanların nefret ettiklerinde ne hissettiklerinin duygusunu vermeye çalışmak çok eğlenceliydi. [Anarşistlerin] cevabı, sosyalistlerin cevabıyla aynı değildi; iktidarı çoğunlukla seçim süreçleriyle almak yanlısı olan sosyalistlerin tersine anarşistler bombalayarak devleti paramparça etmek istiyorlardı. Pazartesi görüşürüz.